שמעתא עמיקתא

גליון קמ"ד / פר' שלח / ה'תשע"ג
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

הממהר לעסקיו האם רשאי להתפלל ביחידות

א. חובת תפלה בכל יום. **ב.** תפלה בבית הכנסת ובצבור. **ג.** תפלה בצבור מעלה או חובה. **ד.** חובת השתדלות או חובה בעצם.

א. חובת תפלה בכל יום

חלקו הראשונים האם מצות תפלה בכל יום מדאורייתא או מדרבנן, דעת **הרמב"ם** (תפילה פ"א ה"א, ועשה ה) שהיא מה"ת, מאידך דעת **הרמב"ן** (על עשה ה) דאינה חובה אלא מדרבנן. ועיין **בשו"ע** (סי' קו סעי' א) שפסק כהרמב"ם. אבל **המ"א** (שם ס"ק ב) כתב שהעיקר כהרמב"ן, וכן נקט **במ"ב** (שם ס"ק ד). ועי' עוד בזה בגליון פ'.

ב. תפלה בבית הכנסת ובצבור

ואמרו **בש"ס ברכות** (ח.) "אל יתפלל אלא בבית הכנסת דאמר רבי יוחנן אין תפילתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת". ופירשו **הרבינו יונה** (שם ד. ברי"ף ד"ה אימתי) **והטור** (סי' צ) דבבית הכנסת דקאמר היינו **עם הציבור**.

וכן מבואר שם (כח.) "אסור לו לאדם הנמצא בצבור שיקדים תפילתו לתפילת ציבור". וביאר **ה"ר יונה** (שם יט. ברי"ף ד"ה ובציבור) כשעומד בבית הכנסת אין לו להקדים ולהתפלל אלא ימתין כדי שיתפלל עם הציבור **שתפילת הרבים היא רצויה יותר** לפני המקום אלא אם רואה שהשעה עוברת ואין הציבור מתפללין מתפלל הוא בפני עצמו, ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (שם סעי' ט — י).

ובנוסף לזה מצינו מעלה לתפילה בבהכ"נ, וכדחזינן **בש"ס ברכות** הנ"ל דאמרו "אל יתפלל אלא בבית הכנסת וכו'". וכתב **ה"ר יונה** (שם) בשם הגאונים שאפי' כשאין הציבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל בבית הכנסת, מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפילת ציבור, ע"כ. וכן פסק **השו"ע** (שם סעי' ט). ועיי"ש שם לו בהכ"נ בעירו ואינו נכנס בו להתפלל נקרא שכן רע וגורם גלות לו ולבניו [ועי' **בב"י** (סי' צ) שכתב דבאמת מהטור משמע שאם אינו מתפלל עם הציבור לא שאני לן בין מתפלל בבית הכנסת למתפלל בבית אחר, אולם עיי"ש שדחה דבריו ע"פ הרבינו יונה הנ"ל. וכתב **במ"ב** (ס"ק לח) שאפי' אם בדרך כלל אין מתפללים באותו בהכ"נ בעשרה, מ"מ יש להתפלל שם דהא סתמא קתני, ובפמ"ג משתפק בזה, ע"ש. ועיי"ש דאם מתפלל בביתו בעשרה בכל גווני לית לן בה. ומיהו עכ"פ מידי חובת בהכ"נ לא נפיק אא"כ אותו המקום שמתפללין בו קבוע לקדושה. ועיי"ש עוד (ס"ק לג) דפשוט דאם הוא ת"ח ויש חשש חילול השם כשיבוא לבית הכנסת אחר התפלה דיתפלל בביתו]. ויש לדון אם להתפלל בצבור הוי בכלל מעלה לחוד או חיוב נמי הוי.

ג. תפלה בצבור מעלה או חובה

והנה **בשו"ע** (יו"ד סי' רסז סעי' עט) מבואר שתפלה בצבור "מצוה מדרבנן" היא, שהרי כתב דהמשחרר את עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבדו (ויקרא כה, מו) ומותר לשחררו לדבר **מצוה** אפי' היא **מדריהם**, כגון שלא היו בבית הכנסת י' הרי זה שחרר עבדו ומשלים בו מנין י', וכן כל **כיוצא** בזה, ע"כ. [וכתי' **הקרן אורה** (סוטה לח. ד"ה עוד אשוב) דכן הוא אפי' לדעת הרמב"ם דתפלה דאו', וכ"כ **במ"ב** (סי' נה ס"ק לא). ומ"מ עי' **בגר"ז** (סי' צ אות יז) דאע"פ שהיא מצוה מדבריהם היא גדולה ממ"ש על תורה הואיל ומקדשין בה ה' ברבים, שהרי מותר לעבור על מ"ע של תורה ולשחרר עבדו להשלימו לעשרה, ע"כ. וכן הביא **הערוה"ש** (שם אות כא), **והוסיף** (סי' קכה אות ד) שבאמירת הקדושה צריך לכוין לקיים מ"ע של ונקדשתי בתוך בנ"י האר"י ז"ל דהזהיר מאוד ע"ז, ע"כ. וכ"כ **בבן איש חי** (תרומה אות ג) **ובכה"ח** (סי' קכה אות ד), ועי' **בברכ"י** (סי' קלה סוף אות א ד"ה ותנו)].

ומ"מ אכתי יש לדון אם מצוה זו היא בכלל "חיובי" [וי"ל דתפלה בצבור לא הוי מצוה אלא מחמת שמקדישים ש"ש ע"י הקדושה וכו' וכמבואר בהגה דלעיל **ובמ"ב** (סי' נה ס"ק עג), אבל לעולם התפלה בעשרה גופא אפשר דאינה מצוה גמורה אלא מעלה בלבד, ועי' לקמן].

ובאמת מלשון הש"ס דאמרו "אסור" להקדים תפלתו לתפלת הצבור משמע דחובה היא להמתין להתפלל בעשרה, אלא דאכתי לא שמענו אלא היכן שכבר עומד בבהכ"נ, דאסור לזלזל בדבר, אבל היכן שאכתי לא הגיע לבהכ"נ י"ל דאין אלא מעלה לטרוח להתפלל בצבור וכן משמע מלשון הש"ס הנ"ל.

וכן נראה מלשון **הרמב"ם** (תפלה פ"ח ה"א) שכתב דתפלת הציבור נשמעת תמיד וכו' "לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור ולא התפלל יחיד כ"ז שיכול להתפלל עם הצבור, ע"כ. ומשמע שאין בזה אלא דין השתדלות כדי שהתקבל תפלתו [ואע"פ שכתב בתחלת לשון "צריך", באמת מצינו שהשתמשו הפוסקים בלשון זה ולפעמים כוונתם לחיוב ולעיכובא ופעמים לדין לכתחלה. עי' **בסד"ט** (סי' קצט סס"ק כה) שלשון צריך פירושו חיוב. וכן מבואר **בב"י** (או"ח סי' ריט). אולם **המ"א** (סי' קסא ס"ק י) פירש בדעת הב"י דשם דהיינו לכתחלה. **ובשד"ח** (ח"ה כללים מע' הצד"י כלל עמ' קלג טור ב) הביא **מהחיק"ל** (או"ח סי' נד) דאין בזה כלל גמור זימנין יתפרש לדין לכתחלה וזימנין לדין לעיכובא והכל לפי מה שמוכח הענין. ועי' לקמן בשם **הערוה"ש**].

והכי דייקא לשון **השו"ע** שכתי' בסימן צ' סעי' ט' **"ישתדל"** אדם להתפלל בבהכ"נ עם הצבור. ומאידך בסעי' י' כתב כשעומד עם הצבור **אסור** להקדים תפלתו לתפלת הצבור. ומשמע דללכת להתפלל בצבור אינו חיוב שהרי כתב בלשון" השתדלות" המורה לדבר רשות, ולא כתב בלשון איסור אלא לענין העומד בבהכ"נ ורוצה להקדים תפלתו לתפלת הצבור.

ומצינו דלשון **ישתדל** אינו חיוב, **בשו"ע** בריש סימן ר"ג, שכתב יושכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת, ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו "ישתדל" להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו, ע"כ. והנה הטעם דיש להשתדל להכין בעצמו מבואר **בש"ס קידושין** (מא.) דהיינו משום מצוה בו יותר מבשלוחו. וכ"כ **המ"א** (ס"ק ב). ולפ"ז מבואר דאין זה חיוב אלא מצוה [עי' בזה בגליון ע']. וכתב **בביאור הלכה** (שם ד"ה ישתדל) דאף הרמב"ם שכתב הלכה זו בלשון חיוב לאו חיוב גמור קאמר. [אולם **הגר"ז** (שם קרא ס"ק ב) כתי' דלשיטת הרמב"ם הוי חיוב, ושכן משמע מהשו"ע הנ"ל ודלא כדעת המ"א הנ"ל, ע"כ].

וכ"כ בפשיטות **בתשובת יד אליהו** דלקמן, **ובציץ אליעזר** (חכ"ב סי' ה) אליבא דהשו"ע בסימן צ' שלא כתב לשון חיוב. וכן נקט **בעמק ברכה** (פומרנצ'יק קר"ש אות א) ע"פ לשון הרמב"ם הנ"ל [**ובאז נדברו** (חי"ד סי' לז אות ג) גם כתי' דמלשון הרמב"ם משמע דאין זה חיוב, אלא דעכ"פ מצוה מיהא איכא כי התפלה מתקבלת יותר].

וכן נראה לכאורה מהא דפסק **השו"ע** (סי' קט סעי' א) ע"פ הש"ס ברכות (כא.) דהנכנס לבהכ"נ ומצא צבור מתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"ץ לקדושה או לקדיש יתפלל, ואם לאו אל יתפלל עד אחר שיעבור הצבור. מבואר דעדיף לענות קדושה מאשר להתפלל בצבור, אע"פ שאילו היה מתחיל את הצבור היה יכול לצאת י"ח קדושה ע"י שומע כעונה, כמו שפסק השו"ע שם סעי' ג'. ולפ"ז חזינן דתפלת צבור נדחית מפני מעלת לענות בעצמו ולא ע"י שומע כעונה. ואם תפלה בצבור חיוב גמור הוא אמאי דחינן חיוב מפני מעלה [וכן משמע קצת דתפלה בצבור אינה אלא מעלה, מהא דכתב **המ"א** (סי' קט ס"ק ג) על דברי השו"ע הנ"ל דה"ה אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע הש"צ לברכו, בסוף התפלה יתפלל עם הצבור ואם לאו ימתין כדי לענות ברכו. וכן פסק **המ"ב** (שם סס"ק ה). ומבואר ד"ברכו" ע"עדיפא מתפלה בצבור אע"פ דאינה אלא"י מצוה "כמ"ש **המ"ב** (סי' נג ס"ק לב). ועי' **במ"ב** (סי' פח ס"ק ג) לענין טבילת עזרא, דלענין שלא יעבור זמן תפילה כתב דתפילה עדיפא, אולם לענין תפלה בצבור כתב רק בדרך אפשר. ועי' **גם במ"ב** (סי' סו ס"ק מ) שכתב דתפלה עם תפילין עדיפא מתפלה בצבור ללא תפילין. מאידך תפילה בצבור דוחה סמיכת גאולה לתפלה כמבואר בסימן רל"ו סעי' ג'].

אלא דעי' **בשו"ע** (שם סעי' טז) שכתב דההולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה, אם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללים בי' צריך לילך שם, ולאחריו צריך לחזור עד מיל כדי להתפלל בי', ע"כ. והנה אם נימא דלשון צריך בכלל חיוב הוא [עי' בזה לעיל בהגה], לכאורה יש ללמוד מכאן דחובה איכא להתפלל בצבור. וכ"כ **בערוה"ש** (שם אות כ) דדברי השו"ע הם חובה [וכ"כ **האג"מ** (או"ח ח"ב סי' כז) ע"פ דבריו, ושכן נראה **מהמ"ב** (שם ס"ק מב), ע"ש. אולם לכאורה אין מדברי המ"ב הכרעה כ"כ. ועי' לעיל לענין אם לשון צריך פירושו חיוב. ועי' עוד **במ"ב** (שם) דהיושב בביתו דינו כמלאחריו, ע"כ הדר בישוב תוך מיל למקום שמתפללין בעשרה צריך לילך בכל יום בבוקר להתפלל בעשרה, אבל לא בערב כי א"צ לילך בלילה בדרך בשביל מנין. ועי' **באבני ישפה** (תפלה פ"ו הגה 7) דמי שיש לו הסיעה מאורגנת למקום לימודו או עבודתו ואיחר לקום ואם יתפלל בצבור יאלץ לנסוע בתחבורה צבורית, במידה ואורך הנסיעה 36 דק' יותר מהנסיעה המאורגנת מותר להתפלל ביחידות, ובפרט אם חושש שבתחבורה הציבורית עלול להכשל בהסתכלות אסורה].

ובלא"ה משמע מזה דאיכא חיוב להתפלל בצבור, דאל"ה למה חיבוהו לטרוח כלל. וכן הוכיח **באג"מ** (או"ח ח"ב סי' כז וח"ג סי' ז) מכאן דתפלה בצבור חיוב מצוה על האדם ולא רק הדור ומעלה, ואין לדייק מלשון "ישתדל" הנ"ל, דגם על חיוב שייך לשון זה. ואף שבגמ' שם וברמב"ם איתא שהוא משום דבצבור מתקבלת התפלה, מסתבר שזה עצמו עושה החיוב, דאם לא היה אפשרות לתפלתו של האדם להתקבל אפשר שלא הוי תפלה כלל ולא היה יוצא ידי מצות תפלה, ורק מכיון שכל תפלה אפשר שתתקבל יוצא אדם במצות תפלה, משום שאף אדם שלא זהיר במצות אפשר שיש לו זכות שתתקבל תפלתו לרצון בזכות אבותיו וגם בזכות האמונה בהשם ית' וקיומו מצות תפלה עתה, ע"כ. וכן נקט **במנחת יצחק** (ח"י ססי' ו) [ועי"ש דכיון שבצבור נשמעת התפלה תמיד, ותפלת יחיד אף אי אדם גדול וצדיק אינו ברור שתתקבל, יש חיוב על כל אדם שיתפלל בצבור. ועי' **בארץ צבי** (סי' כב ד"ה דרך אגב). אלא דעי' עוד **באג"מ** (ח"א סי' לא ד"ה והנה לכא') שר"ל שכל זה תלוי במתי' ראשונים].

ד. חובת השתדלות או חובה בעצם

אולם י"ל דאע"פ שמצינו שחייבוהו לטרוח מ"מ אין זה אלא חובת השתדלות ולא חובה בעצם [וע"כ היכן שהמעלה נדחית שוב ליכא חובת השתדלות]. ושו"מ שכ"כ **האור לציון** (ח"ב פ"ו אות ה בהגה ופ"ז אות ח בהגה). [ואע"פ **שבמ"ב** (סי' נה ס"ק עג) כתב דבמקום שיש עשרה בעירם חל עליהם חובת המצוה להתפלל בצבור. י"ל דשאני התם דמיירי דבלא"ה ליכא צבור אחר ונמצא מתבטל תפלה בצבור באותו מקום ונמצא בטל התמיד (כלשונו של הרמ"א דשם). וכ"כ לחלק **במנחת יצחק** (שם)].

ולמעשה משמע דדעת **המ"ב** דאין זה אלא מעלה, דהרי מצינו **בשו"ת יד אליהו** (סי' ז ד"ה ומלשון) שפסק דבמקום הפסד ממון (מהקרן ולא מניעת רווח) אינו מחויב להתפלל בצבור, דאין זה אלא **הידור מצוה** וע"כ אמרו בלשון" ישתדל" להתפלל עם הצבור, ע"כ. [ועיי"ש דבכה"ג יתפלל בביתו ולא בבהכ"ס כיון שאסור להקדים תפלתו לתפלת הצבור, אא"כ גלוי לכל ונראה שמחמת האונס מתפלל ביחידי דבכה"ג עדיף שיתפלל בבה"כ]. והביאו להלכה **במגן גבורים** (מגן לאלף ס"ק יג), וחיזק דבריו ע"פ **המ"א** (סי' תרעא ס"ק יב) שכתב באמצע דיבורו "דהא באמת כמה פעמים שהוא טרוד בעסקיו וא"צ לילך לבית הכנסת", וכדבריהם פסק **המ"ב** (סי' צ ס"ק כט), ודו"ק. [ודעת **הגרישו"א זצ"ל** (תפלה כהלכתה פ"ח אות י ובהגה שם) דהמאחר לקום ואם יאחר למקום לימודו או עבודתו יפסיד ממשכורתו, רשאי להתפלל ביחידות. ועי' עוד **בהליכ"ש** (תפלה פ"ה אות טז). ומ"מ כדי שלא לבטל ת"ת לחוד אסור לדחות תפלה בצבור כמ"ש **באג"מ** (ח"ב סי' כז)].

-מסקנא דדינא-

העולה לדינא, יש להשתדל להתפלל בשחרית, מנחה וערבית בצבור. ובמקום הפסד ממון (מהקרן ולא מניעת רווח) אינו מחויב, ועל כן המאחר מחמת אונס וכדו' למקום לימודו או עבודתו ומחמת זה יפסיד ממשכורתו, רשאי להתפלל ביחידות. ועי' עוד **בהליכ"ש** (תפלה פ"ה אות טז). ומ"מ כדי שלא לבטל ת"ת לחוד אסור לדחות תפלה בצבור כמ"ש **באג"מ** (ח"ב סי' כז)].

האם נשים צריכות להקדים קשירת נעל שמאל

אמרינן בשבת [סא.] אמר ר' יוחנן כתפילין כך מנעלין, מה תפילין בשמאל אף מנעלין בשמאל. מיתיבי כשהוא נועל נועל של ימין תחילה ופוסק של שמאל. אמר רב יוסף השתא דתניא הכי ואמר ר"י הכי, דעבד הכי עבד ודעבד הכי עבד. א"ל אביי דילמא ר"י הא מתני' לא הוה שמיע ליה ואי הוה שמיע ליה הוה הדר ביה, וא"נ שמיע ליה וקסבר אין הלכה כאותה משנה. אמר ר"נ בר יצחק ירא שמים יוצא ידי שתיהן, ומנו מר בריה דרבנא, היכי עביד סיים דימינה ולא קטר וסיים דשמאליה וקטר, והדר קטר דימינה.

וכתב הטור [סי' ב'] וכשינעול מנעליו ינעול של ימין תחילה ולא יקשרנו, ואח"כ ינעול של שמאל ויקשרנו, ויחזור לקשור של ימין, דאמר ר' יוחנן כתפילין כך מנעלין, מה תפילין בשמאל אף מנעל נועל של שמאל תחלה, ותניא בברייתא נועל של ימין תחילה, הלכך לצאת ידי שניהם נועל של ימין תחילה וקושר של שמאל.

וכתב הב"י [שם] - ואיכא למידק לרב נחמן בר יצחק דפסק רבינו כוותיה היאך יוצא ידי שניהם, הא כיון שנועל של ימין תחלה הוי דלא כרבי יוחנן, וכי הדר וקטר דשמאלא ברישא מאי הוי, ויש לומר דרבי יוחנן נמי לא אמר להקדים שמאל תחלה אלא בקשירה דוקא, דחשיבות שמאל בתפילין הוא בקשירה, ואפילו אם תמצא לומר דרבי יוחנן סבר דגם בנעילה יש להקדים של שמאל, מכל מקום כיון שכל ראייתו של רבי יוחנן היא מתפילין דחשיבותא דשמאל בהו הוי בקשירה, כיון שאנו מקדימין קשירת שמאל שפיר נפקינן מדרבי יוחנן, וכך הם דברי התוספות, וכתבו דלהאי טעמא במנעלים שאין בהם קשירה יש לנעול של ימין תחלה.

ובשו"ת רבבות אפרים [ח"א ס"ה] נשאל האם דין זה הוא רק באיש המניח תפילין אבל לא באישה, או דלא שנא. וכתב דבספר שעשועי צבי לגרצ"פ פראנק [סי' ג'] כתב דלנעול תנעל של ימין תחילה, ולקשור תוכל לקשור מה שתרצה קודם. והרה"ג ר' מנחם אהרנברג במח"ס דבר יהושע כתב דלאו משום חשיבות דקושר בה תפילין צריך לכבדו, אלא משום דחזינן דהתורה החשיבה את היד שמאל וציותה לקשור בה תפילין, אלמא אע"ג דבכל מקום הימין עדיף, מ"מ לענין קשירה השמאל עדיף, וממילא אין לחלק בין אישה לאיש, דהואיל ורחמנא אחשביה לענין קשירת תפילין, אף באישה הדין כן. וכן נקט הרבבות אפרים גופא דכן מסתבר דבין באיש ובין באישה יש לקשור דשמאל תחילה.

אולם באבני ישפה [ח"א סי' א'] נשאל נמי בנידון זה, והשיב דנ"ל דתקשור ימין תחילה, שהרי התוס' בשבת [סא.] כתבו דחשיבות של שמאל הוא משום קשירה של תפילין, ועי' בספר בכור על שבת [סא.] והובא במשנ"ב [ס"ק ו'] שכתב דע"פ זה איטר יקשור של ימין תחילה, כיון שלענין קשירה הימין שלו חשוב כיון שהוא שמאל דעלמא ועליו הוא מניח תפילין, וכיון דחזינן דהבכור שור סובר דלענין קשירה אזלינן בתר דידיה, אף אנו נאמר דגם באישה אזלינן בתר דידה בקשירה, וכיון דליתא האישה בקשירת תפילין נשאר דינה לקשור בימין מחמת חשיבות הימין. וכתב דהסכים עמו הגריש"א זצוק"ל.

וכן כתבו משמיה דהגרש"ז אויערבאך זצוק"ל [הליכות שלמה פ"ב ה"כ] דאישה כיון שמוחזק בידה מלהניח תפילין, נועלת ונקושרת של ימין תחילה.

איברא דבמ"ש האבני ישפה להוכיח דבריו מדברי הבכור שור דכתב דאיטר יקשור של ימין תחילה, וכמ"ש המשנ"ב [ס"ק ו'] דאיטר יד שמניח תפילין בימין של כל אדם יקדים ימין גם לקשירה, ומקור דבריו מדברי השע"ת [ס"ק ב'] בשם הבכור שור.

יש להעיר דבבכור שור [שבת סא.] כתב להדיא דנ"ל עיקר דאין חילוק בין איטר יד לאחר, וז"ל: ויש להסתפק באיטר יד האיך יעשה, והא לא מספקא לי לענין נעילה דודאי ינעול בימין כל אדם תחילה, דהא כתבו התוס' דילפינן לה מבוהן יד ובוהן רגל, והתם אזלינן בתר ימין דכל אדם וכו'. אבל לענין קשירה מספקא לי אם נאמר דמה שפירשו התוספות דקשירת השמאל תחלה הוא מטעם תפילין, כוונתם להראות חשיבות

קטן שייחד גרעין פרי לצורך משחק, האם פקע ממנו דין מוקצה

א. יחוד דבר לשימוש בשבת ע"י מחשבה או מעשה. **ב.** השתמש בו בערב שבת. **ג.** יחוד למשחק. ד. מחשבה ומעשה לקטן.
ה. קטן שיחד מוקצה לשימוש. **ו.** גיל שיש לו דעת.

א. יחוד דבר לשימוש בשבת ע"י מחשבה או מעשה

אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול, כגון כלי שמלאכתו לאיסור דאסור לטלטלו לא לצורך גופו ומקומו, וכמו כן מוקצה מחמת גופו) דבר שאין עליו תורת כלי (כגון אבן או גרעיני פירות שאינם ראויים למאכל דאסורים בטלטול לגמרי. ועיין עוד בזה בגליון ק"ו.

ומצינו **בשי"ע** (סי' שח סע' כב) בדעה ראשונה בסתם, דאסור לכסות פי חבית באבן או בכל דבר שאין עליו תורת כלי, אף אם חשב עליהם מבעוד יום ליחד אותם לשימוש" לשבת זו, "אולם אם יחד אותם" לעולם "פקע מהם דין מוקצה. והני מילי בדבר שאין דרכו לייחדו לכך, אבל בכל מידי דאורחיה בהכי, כגון אבן לפצוע בה אגוזים, ביחוד לשבת אחת סגי, ועי"ש דהביא דיש מי שאומר דבכל גוונא בעינן יחוד לעולם. י"א שצריך שיעשה בה שום מעשה" של תיקון מבעו"י. דיון שהשו"ע ס"ל כעיקר כדעה הראשונה שכתב בסתם מבואר דס"ל דיחוד לשבת אחד מהני לדבר שדרכו בהכי, ויחוד לעולם בדבר שאין דרכו לייחדו לכך.

והרמ"א (שם) פסק דבכל גוונא יחוד לעולם בעינן אפילו בדבר שדרכו בהכי אלא דלא צריך מעשה. והכרעת **המ"ב** (ס"ק צז) דבמידי דאורחיה בהכי במקום הצורך יש לסמוך להקל דסגי ביחוד לשבת אחת ולא בעינן מעשה של תיקון. [ועי' בדבריו בסימן ש"ג ס"ק ע"ג וסימן שי"ב ס"ק ז'. ועי' עוד **במ"ב** (סי' שי ס"ק טז (דבעינן יחוד מבעו"י).

וכ"ז לענין יחוד ע"י "מחשבה" כמבואר **במ"ב** (שם ס"ק צג), אבל אם יחד אותם ע"י "מעשה המוכיח" שעומדין להשתמש, אפי' בדבר שאינו עומד לזה כתב **במ"ב** (ס"ק צד) דתו לא בעינן מחשבה ליחדה לתשמיש זה.

וכמו כן כל זה לענין מוקצה מחמת גופו, אבל כלי שמלאכתו לאיסור, דהיינו כלי דרוב תשמישו לאיסור [ועי' **בביאור הלכה** (סי' שח על סע' ג ד"ה קורדום) **ובמ"ב** (ס"ק ט)] אם רוצה ליחדו לשימוש של היתר לאפקיע ממנו דין מוקצה, דעת **החזו"א** (סי' מג ס"ק א) דבעינן יחוד לעולם לרוב תשמיש היתר. ודעת **הגרשז"א זצ"ל** (שלחן שלמה ס"ק נה אות ב) דמספיק ליחדו לשבת אחת.

ב. השתמש בו בערב שבת

ובכל גוונא אם "השתמש" בדבר המוקצה (כגון ענפים לישיבה) לפני שבת, אפילו לא יחדו לתשמיש (שלא יהיה בכלל מוקצה), מבואר **בשי"ע** (סי' שח סע' כ) דפקע ממנו שם מוקצה "לאותה שבת". ואם רגיל להשתמש באותו דבר, אפילו אינו עומד לכך (כגון אבן) בחול לצורכו, דעת **המ"ב** (שם ס"ק צג) דהוי בכלל יחוד "לעולם", אולם דעת **החזו"א** (סי' מב ס"ק ט) דאין השתמשות מבעו"י מהני לדברים שאינן עומדים לאותו שימוש (כגון אבן לסתום בה פי החבית) [ועי"ש דאבן בכה"ג אפשר דלא מהני ליה אפילו יחוד לעולם. ועי"ש עוד שתמה על המ"ב מהא דאבן שע"פ החבית דמבואר דלא מהני לשימוש מבעו"י. ועי"כ צ"ל דס"ל להמ"ב לחלק בין רגיל להשתמש לצורך זה לבין היכן שעשה רק פעם אחת ובזה י"ל דמיירי באבן ע"פ החבית].

ג. יחוד למשחק

ויש לדון בנוגע לדינים הנ"ל, לענין קטן שיחד אבן או גרעין פרי שאינו ראוי לאכילה וכדו' לצורך משחק או צורך אחר, אם מהני מחשבתו להפקיע ממנו שם מוקצה ואף גדול יהיה רשאי לטלטלו [והנה יחוד לצורך משחק לדעת **השו"ע** (סי' שח סע' מה) לא שמיה יחוד ולדעתו צעצוע מוקצה הוא, וכתב **המ"א** (ס"ק עב) דתשמישׁ לשחק בו אין שם כלי עליו ובכלל מוקצה מחמת גופו הוא אא"כ יש לו תשמיש אחר. אולם דעת **הרמ"א** שם להתיר בזה. ועיין **באור ציון** (פכ"ו אות ח) דבזמנינו דהצעצועים נקיים וחזו לצור על פי צלוחית אינן מוקצה לכו"ע. ועי"ש דבלא"ה אפי' לקטן מבן ספרד יש להתיר כיון דלרמ"א אינו מוקצה, וכל דבר שמותר לבני אשכנז יש להתיר לקטן בן ספרד, ע"כ].

ד. מחשבה ומעשה לקטן

והנה מבואר **בש"ס חולין** (יג.) דקטן יש לו **"מעשה"** (כגון שעשה כלי דשוב מקבל טומאה), אבל אין לו **"מחשבה"**, מיהו **"מחשבה הניכרת מתוך מעשיו"** יש לו, וע"כ אם העלה פירות לגג בכוונה שיפול עליהם טל אינן ב"כי יותן "ולא הוכשרו לטומאה, אמנם אם היפך הפירות כדי שיפלו עליהם טל הרי הם ב"כי יותן "והוכשרו לקבל טומאה, ע"כ. ונחלקו הראשונים בביאור דברי הגמ'. **רש"י** (ד"ה יש להן) פירש [**א'**] **מעשה** "היינו כגון שעשו מעשה מוכיח על מחשבתן **ופירשו**) בדבור (שעל דעת כן עושים. [**ב'**] **מחשבה** "היינו דבור בלא מעשה. [**ג'**] **מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו** "היינו מעשה בלא דיבור. ומבואר מדבריו דדוקא במעשה המוכיח וגילו בדיבור כוונתם יש להם" מעשה" מה"ת, וע"כ לענין קבלת טומאה של פירות) אם עשו מעשה ואמרו בפירוש שרוצים שירד הטל עליהם (מקבלים טומאה מה"ת, ואם מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו יש לו מחשבה מדרבנן, וע"כ לענין קבלת טומאה הפירות הוכשרו מדרבנן. ואם רק אמרו ולא עשו מעשה אין כאן כלום [וכן פירש **במשנה למלך** (טומאת אוכלים פי"ד ה"ב) אליבא דרש"י והוסיף דלפי רש"י אין חילוק בין מעשה למעשה ואפילו מעשה שאין בו הוכחה גמורה מהני, מ"מ מעשה דגריע טובא אפילו מדרבנן לא חשיב, וכגון קטן המעלה פירותיו לגג כדי שירד עליהם הטל, משום דהעלה לא חשיב מעשה כלל דדלמא מפני הכנימה העלם].

אולם **תוס'** (שם יב: ד"ה ותיבעי) חולקים על רש"י ולדעתם לא בעינן אמירה כלל, אלא הכל תלוי ב"מעשה ,"היינו דלמעשה גמור המוכיח מהני מחשבתם מה"ת, ולמעשה שאינו גמור דאפשר לספק מחשבתם למה נתכוונו אין מחשבתם מחשבה מה"ת, אפילו שאמרו בפה אבל מדרבנן לחומרא מחשבתם בכה"ג בכלל מחשבה אפילו שלא אמרו, ומחשבה גרידא אינה כלום [כן פירש **במשנה למלך** (שם). ועי' מש"כ לחדש לנוגע לדין זה **בקהילות יעקב** (ביבמות סי' ל).

והנה **הרמב"ם** (טומאת אוכלים פי"ד ה"ב) סתם בדבר וכתב דחש"ו יש להם מעשה דין תורה וכו', וע"כ אם הפכו הפירות שעל הגג הוכשרו. ולא הזכיר דיבור כלל, ומשמע דס"ל דלא בעינן דיבור וכדברי התוס', ועי' **בלחם משנה** (פסולי המוקדשים פי"א ה"ו) דדעת הרמב"ם כתוס', וכ"כ **במשנה למלך** (שם).

והמאירי (שם) נקט דכל דבר שקטן עושה מעשה שמברר את כונתו בלא שום פקפוק מועיל אף בדבר שהוא מן התורה, ואף להקל, אלא דנקט דה"ה אם אינו מעשה מבורר אלא שהוא אומר בשעת המעשה שלכך הוא מתכוין, וכל דבר שהוא עושה מעשה אלא שאין מעשה זה מוכיח כלל שתהא לו כוונה אינו מועיל, ע"כ. ומבואר דלדעתו במעשה שאינו מוכיח לגמרי מ"מ מהני דיבור) מה"ת (דלא כתוס').

ולמעשה מצינו **במ"א** (סי' מב ס"ק ד) שע"פ סוגיא זו פסק דקטן שצר תפילין בתיק המיועד לתפילין (שעד עתה לא ישתמשו בו), נאסר התיק מלהשתמש לדברי חול, אבל בדבר הנאסר בהזמנה לחוד לא מיתסר בהזמנת קטן, **דחש"ו יש להם מעשה ואין להם מחשבה**, ע"כ. וכן פסקו **הגר"ז** (שם אות ה) **והמ"ב** (ס"ק יג) ומסתימות דבריהם משמע דנקטו כתוס' דכל שהקטן עשה מעשה מוכיח מהני ולא בעינן דיבור כלל. אלא דיש לדחות דאסר להשתמש בתיק לדברי חול ע"פ רש"י, דהרי אף לרש"י בכה"ג נאסר ע"י מעשה לחוד מדרבנן, ועוד י"ל דאף אם נימא שנקט כתוס' אפשר דהיינו לחומרא ולא לקולא.

אולם שו"ר **בפמ"ג** (פתיחה להלי' ט"ו ח"ב פ"א אות ו) שכתב דנקטינן דקטן אין לו מחשבה אפי' לחומרא אפי' מדרבנן, ומעשה יש לו אפי' לקולא. ומחשבתו ניכרת מתוך מעשיו לחומרא יש לו אבל לא לקולא, ואפי' מדרבנן החמירו בזה כמבואר במעשרות פי"ד הובא ביצה ל"ד ב' תינוקת שטמנו, ע"כ. [ומבואר דמהני מעשה לחוד אף לקולא. וכן פסק **באבני נזר** (או"ח ח"ב סי' תקלט). וכן מבואר בפוסקים דלהלן].

ה. קטן שיחד מוקצה לשימוש

ולפי הנ"ל קטן שיחד אבן לעולם לא פקע ממנו דין מוקצה, אא"כ עשה מעשה המוכיח שמיחדו לשימוש ובכה"ג אף גדול יכול להשתמש בו. וכן מבואר **בתוספת שבת** (סוף הפתיחה לסי' שח) שכתב דבכל מקום שנזכר דמהני לענין מוקצה הן לאיסור הן להיתר, צריך שתדע המיירי דוקא בגדול ולא בקטן, דקיי"ל קטן יש לו מעשה ואין לו מחשבה כמבואר בש"ס חולין שם, מיהו אם הוא בן י"ג שנים מחזקינן ליה שהבינה ב' שערות, ע"כ. והביא דבריו **בדעת תורה** (שם סע' כב), וכן פסק **בפמ"ג** (סי' שח א"א ס"ק עב ופתיחה להלי' ט"ו ח"ב פ"א אות ו), ועי' עוד **בפמ"ג** (סי' שח א"א ס"ק עב) דאם הקטן שיחק בהם מבעו"י אפשר דהוי כהכנה ותו לא הוי מוקצה. ועי' **בתהילה לדוד** (סי' קנט אות ט).

ולפי"ז ה"ה לענין גריעיני פירות וכדו' שמהני יחוד עם מעשה שלהם לאפקיע מהם דין מוקצה. אולם גרעיני משמש שמצוי מאוד שהקטנים משחקים בהם נראה שאינן בכלל מוקצה כלל כיון שראויים להם ולא גרע גרעינים שראיים לאכילת בהמה דאינן מוקצה בבשת (אולם לענין יו"ט אם היו בפרי דנם כנולד כמבואר **במ"ב** (סי' תצה ס"ק יז), ושו"מ שכן פסק **בשש"כ** (פט"ז הגה לג).

ו. גיל שיש לו דעת

ומ"מ מצינו **ברשב"א** (חולין יב: סד"ה מאן תנא) שכתב בענין פטור של קטן מחליצה משום דאיש כתיב בפרשה, ולא אמרו משום שאינו בן דיעה, דהוא משום קטן כבן עשר שהוא בן דעת ויודע בטיב חליצה דס"ד שתהא חליצתו חליצה כאותה שאמרו בגיטין (נט.) הפעוטות מקחן מקח וכו', קמ"ל דלא דאיש כתיב בפרשה וכו', עכ"ל. וכתב על דבריו **הראש יוסף** (שם סד"ה בעי ר' יוחנן) וז"ל: ומדברי הרשב"א הללו שכתב בשם רבו ז"ל אנו למידין דהא דאמרו קטן יש לו מעשה ואין לו מחשבה, לאו בקטן שלא הגיע לכלל גדלות, אלא כל שהוא כבן עשר דמקחו מקח **יש לו דעת** ג"כ ומש"ה בחליצה אמרו דאיש כתיב בפרשה, עכ"ל. [ולפי"ז יש ליישב אמאי **בחולין** (כד:) דרשו מפסי' שקטן פסול מעבודת הקרבנות]. ולאור דבריו יש לומר דה"ה לענין נ"ד דאם הקטן הגיע לכלל דעת מהני מחשבתו אף ללא מעשה המוכיח והכל לפי חורפיה של הקטן.

-מסקנא דדינא-

העולה לדינא, **א'** קטן שיחד אבן וכדו' לשימוש כגון למשחק, לא פקע ממנה דין מוקצה. ואם הוא בר דעת (כבן תשע) אם עשה מעשה המוכיח שמיחדה לשימוש מועיל ואף גדול יכול להשתמש בה. **ב'** אם הקטן שיחק בו מבעוד יום הוי כהכנה ושוב אינה מוקצה. **ג'** גרעיני משמש דידוע שילדים משחקים איתם ומחשיבים אותם (בארץ ישראל, וכל מקום לפי מנהג מקומו) אינן בכלל מוקצה בשבת אפילו אם לא יחדום מערב שבת, אבל ביו"ט אם היו תוך הפרי אסורים בטלטול.

אותו צד שקושר בו תפילין, וא"כ האיטר יד יקשור מנעליו בימין דידיה תחלה דהוא צד התפילין אצלו, או נימא דהחשיבות הוא שקושר ברגל כהה דידיה כמו שקושר תפילין ביד כהה דידיה, א"נ ה"ק התוספות כיון שמצינו לענין קשירה שמאל דידיה חשובה, ש"מ כל קשרי בשמלנא דידיה חשיבי, ולאו משום כבוד צד שמניח בו תפילין. ולפי ב' סברות אלו אין חילוק בין אטר לאחר, וכן נ"ל עיקר דהכי משמע לישנא דר' יוחנן דקאמר מה תפילין בשמאל כו', מה תפילין בשמאל דידיה ה"נ קשירת מנעלים בשמאל דידיה, ומ"מ איכא כבוד לתפילין כמ"ש לעיל. ותו אי לאו דברי התוס' איכא למימר דר' יוחנן לא יליף לה מתפילין, רק סימנא בעלמא קיהיב, כדאמרינן כה"ג כמחלוקת באתרוג כך מחלוקת באבנים מקורזלות, וכן בריש עירובין דפתחו של היכל סימנא בעלמא, ולא קאמר כפשוטו, אלא דקמ"ל דאזלי' בתר שמאל דידיה כמו בתפילין. וכ"מ מדברי ר"י בס' היראה שממנו העתיקו הטור וב"י דינים אלו בא"ח סי' ב'. ומינה שאם הוא אטר רגל, וכ"ש אטר יד ורגל, ינעול תחלה ימין כל אדם וגם יקשרנו, דהוא שמאל דידיה, ואח"כ ינעול ויקשור שמאל כל אדם, ודו"ק, כי לא דבר ריק הוא הואיל ובש"ס האריכו בדינים אלו. עכ"ל.

הרי דלא ס"ל לחלק בין איטר יד לשאר אנשים, ורק בין איטר רגל וכ"ש איטר יד ורגל ס"ל דיש לחלק. (וכבר עמד בזה המנחת יצחק [ח"י סי' א'], וכתב דכבר העיר בזה התורת חיים [סופר סי' ב' אות ג'], ולענ"ד יש לומר בשע"ת "אם הוא איטר יד וכ"ש איטר יד ורגל", והמשנ"ב כנראה נמשך אחר הקיצור שבשערי תשובה או שג"כ צריך להוסיף בדבריו ואיטר יד ורגל. וכן העיר בזה בהליכות שלמה [פ"ב ס"ב הערה 93] וע"כ כתב דבאיטר יד כיון שיש כמה דעות דעביד כמר עביד וכו').

והנה בשלמא לטעמו הראשון של הבכור שור, דילפינן מתפילין דההחשיבות לקשור ברגל כהה כמו שהוא קושר ביד כהה דידיה, י"ל דההיא דינא שייך דוקא באיש החזקן ביה חשיבות לקשירה ביד הכהה. אבל לטעמו השני דמקשירה ילפינן דכל קשרי בשמלא דידיה חשיבי, ולאו משום כבוד הצד שמניח בו תפילין, י"ל דשפיר איכא למילף מהכא אף לאישה אע"פ דאינה בכלל הנחת תפילין, דגלוי מילתא בעלמא הוא דשמאל חשוב בקשירה. ובפרט למ"ש דר"י לא יליף לה מתפילין ורק סימנא בעלמא יהיב, די"ל דה"ה לענין אישה.

וע"ע בלבוש [סי' ב' ס"ד] דכתב - ואם הם מנעלים שצריכין קשירה, ינעול של ימין תחילה ולא יקשרנו, ואח"כ ינעול של שמאל ויקשרנו תחילה, משום דגבי ענין קשירה מצינו בתורה דאחשבה לשמאל, כגון בקשירת תפילין. ע"ש.

הרי חזינן דס"ל ללבוש דטעמא דשמאל קודם, אינו משום דצד שמאל חשוב לענין קשירה מחמת קשירת תפילין (וא"כ י"ל דהיינו דוקא באיש המניח תפילין), אלא מפני דמצינו בתורה דאחשבה לשמאל לענין קשירה וכגון בתפילין, וא"כ י"ל דמה לי איש או אישה, הא מ"מ מצינו בתורה דהשמאל חשוב יותר לענין קשירה.

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

ענייני שבת קדש – החכנה לשבת (ז)

תציפיה לשבת ע"י החכנות – "ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לערכי שבת כדי לכבדו, כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק, ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים... ומהם ילמד כל אדם ולא יאמר לא אפגום כבודי כי זה הוא כבודו שמכבד השבת". (שו"ע סי' ר"נ ס"א)

– "וזו עיקר מצות יום הששי, ההכנה בכדי לקבל למחר את הנוראות והנפלאות של שבת קודש. והלמעשה הוא כפשוטו, וכמפורש בתורה, את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו, לנקות ולצחצח, לבשל ולאפות, פשטידה וחמין, ולקנות מטעמים לרוב, **כל זה להראות השמחה והצפיה אל בואו של חשי"ת ביום חששבת.**

ולאו דוקא בערב שבת, אלא גם להתכונן בכל ששת הימים שלפני השבת כפי שהיה עושה שמאי הזקן, לזכור הנה באה השבת, לעפות לה, ולבטא שמחתו וצפייתו על ידי שהוא מרבה בהכנות, ודוגמ ומשתדל שיהא הכל על הצד הטוב ביותר, שכל זה היא צפיה וכיסופים לקרבת השי"ת, **וכפי מידת הרצון והצפיה באה אח"כ חשראת הקדושה במתנה ממנו יתברך".**
(שבת מלכתא עמ' פה)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

העלון נתרם בעילום שם **להצלחת התורם ומשפחתו**
© **שמעתא עמיקתא** - להפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: AMIKTA571@GMAIL.COM